

Vladimír Bárta a jeho podíl na formování československého elektrotechnického průmyslu

EVA MUŠKOVÁ

Vladimír Bárta and his contribution to the formation of the Czechoslovak electro-technical industry. The study deals with the life and the work of Czech electrical engineer Vladimír Bárta (1890–1973), who significantly contributed to the development of a modern and independent Czechoslovak electro-technical industry. He made a strong mark in the Elektro-technická továrna (Electro-Technical Factory) in Pilsen-Doudlevec, and he engaged intensely in investigating the history of heavy current electrical engineering. The aim of the study is not only to sum up the biographical data about Bárta but also to integrate this still little-known figure of Czech electrical engineering in the broader context.

Key words: Vladimír Bárta • Czechoslovak electro-technical industry • Elektro-technická továrna (Electro-Technical Factory) in Pilsen-Doudlevec • history of electrical engineering

Následující studie se zabývá životem a působením dnes pozapomenutého českého elektrotechnika Vladimíra Bárty (1890–1973), který významně přispěl k rozvoji moderního a nezávislého československého elektrotechnického průmyslu.¹ Výrazně se zapsal do dějin Elektrotechnické továrny v Plzni Doudlevcích (ETD), kde působil od roku 1924 nejprve jako vedoucí výpočtů elektrických strojů, poté jako přednosta technických kanceláří (1925–1928), přednosta celé elektrotechnické továrny (1928–1930) a posléze jako její ředitel (1930–1942 a 1945–1950). Bárťovou zásluhou se z ETD stal závod srovnatelný se světovými konkurenčními elektrotechnickými firmami. V době okupace odmítl vstoupit do licenční

¹ O Vladimíru Bárťovi nebyla dosud publikována žádná zevrubnější studie. Jediný článek se stručným Bárťovým životopisem publikoval na stránkách tohoto časopisu Daniel MAYER: Význačné momenty práce plzeňské pobočky Společnosti v uplynulých 40 letech v oblasti historie techniky. *Dějiny věd a techniky*, 38, 2005, č. 1, s. 59–61. V Elektrotechnickém obzoru byl zveřejněn Bárťův nekrolog (Jan DUBSKÝ: 28. března 1973 zemřel ředitel ing. Vladimír Bárta. *Elektrotechnický obzor* (dále EO), 62, 1973, č. 6, s. 381–382) a připomenutí Bárťových padesátin (Ing. Vladimír Bárta padesátníkem. *EO*, 29, 1940, č. 36, s. 442). Články k dalším Bárťovým výročím byly sice připravovány, jejich publikace však byla zmařena.

závislosti na německé firmě AEG, a byl proto nuceně penzionován. Po válce se znovu vrátil do čela ETD a setrval zde do roku 1950. Rovněž byl aktivním členem Elektrotechnického svazu československého (ESČ) po celou dobu jeho existence. V důchodovém věku se intenzivně věnoval historii silnoproudé elektrotechniky a vytvořil tak pozoruhodné historiografické dílo. Významnou roli sehrál zejména ve výzkumu osobnosti Františka Křížáka, které se dlouhodobě věnoval.

Cílem stati ale není pouze shrnout životopisná data, nýbrž zasadit dosud méně známou postavu české elektrotechniky do dalších komplexních souvislostí, at' jsou to aspekty ekonomického a politického vývoje nebo otázky technického rozvoje. Současně poskytuje některé podněty pro další možnosti při zkoumání historie české elektrotechniky – jako například otázku problematiky normalizace výrobků, případně technologických postupů.

Vladimír Bárta se narodil 10. září 1890 ve Vranově u Stříbra do početné rodiny menšinového učitele Jana Bárty.² Rodina se velice často stěhovala, a tak začal Vladimír chodit do obecné školy v Prapořišti u Kdyně (1896), ale dokončil ji v Kolečovicích u Rakovníka (1902). Studium na reálném gymnáziu zahájil v Kolíně (1903–1906), maturitní zkoušku však složil roku 1909 na nejstarší české reálce v Rakovníku. Další rodinné kroky přivedly Vladimíra Bárta do Brna, kde byl přijat ke studiu právě založeného elektrotechnického odboru Vysoké školy technické.³ Měl to štěstí, že se stal žákem vynikajících profesorů Josefa Sumce a Vladimíra Lista, od nichž získal pevné teoretické základy i praktické zkušenosti, jež pak cílevědomě uplatňoval ve své další činnosti.⁴ Po pětiletém studiu, které ukončil

² Jan Bárta-Zahradecký (1862 Zahrádka u Čížkova – 1939 Brno) působil jako menšinový učitel na několika školách v pohraničí (např. Vranov u Stříbra, Nýřany, Dolní Sekyřany, Kolečovice u Rakovníka, Černovice u Brna). Vedle pedagogické činnosti se věnoval také aktivitám literárním a národohospodářským, z jeho popudu např. vznikl v Českých Budějovicích Národní podnik na výrobu tužek (1895). Se svou manželkou Annou (rozená Kalkantová, 1868 Kdyně – 1952 Brno) měl 14 dětí, 3 zemřely, ostatní se dožily dospělosti. Vladimír se narodil jako třetí dítě v pořadí. Více viz Jan BARTA-ZAHRADECKÝ: *36 let matičním učitelem*. Brno, Pokorný a spol., 1929, 190 s.; Vladimír BYSTRICKÝ: Národnostní vývoj města Stříbra a jeho nejbližšího okolí. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň, Krajské nakladatelství, 1962, s. 161–187.

³ Archiv Národního technického muzea (dále ANTM), fond č. 791, Sběrka vzpomínek a rukopisů k dějinám techniky a průmyslu (tzv. Kleplova sbírka), inv. č. 1657, Paměti účastníka rozvoj čs. silnoproudového elektrotechnického průmyslu ve všech jeho třech obdobích (dále jen Paměti), Běh života.

⁴ Jan DUBSKÝ: 28. března 1973 zemřel ředitel ing. Vladimír Bárta. *EO*, 62, 1973, č. 6, s. 381. K Bártovu studiu více viz Vladimír BARTA: Vzpomínání žáka na brněnskou techniku i na její profesory. *EO*, 50, 1961, č. 2, s. 1.

v roce 1914 druhou státní zkouškou, a krátké půlroční pedagogické praxi na menšinové škole v Nových Černovicích nastoupil jako konstruktér a výpočtář do firmy Bartelmus-Donát a spol. v Brně.⁵ To však již byla v plném proudu první světová válka a ani Vladimíru Bártovi se nevyhnula vojenská služba. Narukoval sice k proslulému 35. pluku do Székesfehérváru v Maďarsku, následně byl ale převelen k elektrobatalionu do Vídně a Rumunska, kde měl dobrou příležitost seznámit se s technickou a elektrotechnickou úrovní rakouské armády.⁷

Po první světové válce velice ochotně vyhověl výzvě Vladimíra Lista a přijal místo Listova konstruktéra neboli prvního asistenta v Ústavu konstruktivní elektrotechniky na brněnské technice.⁸ Bárta se tak stal součástí týmu,⁹ který byl plně zapojen do Listových horečných aktivit. Jako konstruktér vedl konstruktivní a laboratorní cvičení se studenty, jichž se v roce 1919 sešlo nebývalé množství, jelikož se během války nepřednášelo. Jednak byla většina studentů mobilizována, jednak sloužila budova techniky jako vojenský lazaret. Bártovi v tuto chvíli výborně posloužily zkušenosti, jež získal jednoroční tovární praxí ve firmě Bartelmus-Donát a spol., během níž spolupracoval nejdříve na typizaci nových stejnosměrných i troj-

⁵ Pracoval zde v letech 1915–1916. ANTM, Paměti, Běh života. Továrna Roberta Bartelmuse, Josefa Donáta a společníků byla založena v Brně roku 1897. Znamenala pro Moravu to, co pro Čechy společnost Františka Křížíka. Byla významná nejen tím, že byla jednou z prvních českých elektrotechnických firem v „německém podnikatelském moři“, ale i to, že se od ní odštěpovaly další významné české elektrotechnické podniky, jako byly např. E. Janík a spol., kde Vladimír Bárta později také pracoval, Doczekal v Mohelnici, SVET Židenice, J. Sousedík ve Vsetíně a další. Továrna Bartelmus-Donát a spol. se výrazně podílela na elektrifikaci Československa, její dělníci pod Donátovým vedením postavili okolo 60 veřejných elektráren, na 800 km elektrických sítí s vysokým napětím a zelektrifikovali 200 obcí a 100 průmyslových podniků. Vladimír Bárta spolupracoval s touto firmou ještě později, jelikož se v roce 1927 Josef Donát rozhodl pro fúzi s ETD v Plzni. Marcela C. EFMERTOVIÁ: *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu do poloviny 20. století*. Praha, Libri, 1999, s. 70; J. POKORNÝ: Význam ing. dr. Josefa Donáta v rozvoji elektrotechnického průmyslu na Moravě. *EO*, 26, 1937, s. 397–398.

⁶ Město Stoličný Bělehrad.

⁷ ANTM, Paměti, Běh života.

⁸ Jako Listův asistent pracoval od 1. 5. 1919 do 29. 2. 1920. Bárta vzpomíná, že je před přijetím List vyzkoušel z vyplňování složenky poštovního úřadu. Body k dobru získal také svým kladným vztahem k literatuře a umění. ANTM, Paměti, s. 1.

⁹ Kromě Vladimíra Barty v ústavu působili asistenti Vladimír Chramosta, Ladislav Neuser, kreslič František Veselý, mechanik Jan Arnbereger, montér pro elektrická zařízení Viktor Valenta a později na odpolední úvazek korespondentka Marie Horáková. ANTM, Paměti, s. 1.

fázových strojů a pracoval u prkna a potom působil jako výpočtář elektrických strojů točivých, mj. také řídil jejich zkoušení. Nyní tedy mohl zadávat v přeplněné rýsovně Ústavu posluchačům praktické úkoly a předávat jim své cenné zkušenosti. Studenty se snažil, Bártovými vlastními slovy, „vésti v duchu usilování prof. Lista k návrhům strojů a přístrojů nejen technicky dokonalých a technologicky-výrobně vynikajících, avšak i hospodárných a na trhu dobře prodejných.“¹⁰

Bártova aktivita ovšem nespočívala pouze ve výuce, aktivně se podílel také na dalších Listových projektech. List v té době spolupracoval na budování podniku Západomoravské elektrárny a. s. (ZME) v Brně, podílel se na založení Elektrotechnického svazu československého (ESČ), jenž zahájil svou činnost 30. května 1919,¹¹ krátce po Bártově nástupu na techniku. Jako jeho přední člen připravoval první československé bezpečnostní předpisy a normy, účastnil se příprav Elektrizčního zákona československého apod. Již 9. ledna 1920 byla Listovou zásluhou ustanovena Moravsko-slezská odbočka ESČ v Brně,¹² jejímž předsedou byl zvolen Josef Sumec.¹³

Vladimír Bárta zapojením do Listova tvůrčího týmu získal příležitost kooperovat na aktivních snahách o rozmach elektrotechniky nově vzniklého československého státu. Stal se řádným členem ESČ a členem komise pro normalizaci strojů, v níž s velkým zanícením pracoval.¹⁴

Listovi byl nápomocen také v publikační oblasti, spolupracoval např. na druhém vydání přednášek „Stejnoseměrné stroje“¹⁵ i na publikaci „Elektrotechnika“ v rámci řady „Technický průvodce pro inženýry a stavitele“.¹⁶

¹⁰ ANTM, Paměti, s. 2.

¹¹ Jan HORKÝ: Elektrotechnický svaz. *EO*, 7, 1918, s. 9–10; Jan HORKÝ – Karel HÜBNER – František Pergler: Zpráva o průběhu ustavujícího sjezdu ESČ v Praze ve dnech 30. května až 1. června 1919. *EO*, 8, 1919, s. 177–188.

¹² Moravsko-slezská odbočka ESČ. *EO*, 9, 1920, s. 62–63.

¹³ Bárta vzpomíná na Listovo rozčilení, když byl zvolen pouze místopředsedou Odbočky: „Po ustavující schůzi jsem odešel s prof. Listem do kabinetu, kde se List delší dobu rozčileně procházel a nahlas uvažoval, proč byl zvolen předsedou Odbočky prof. Sumec a nikoli on. Nakonec se posadil ke stolu, zatloukl do něj s důrazem pěstí a prohlásil: »To nevádí. Vrch stolu je stejně tam, kde já sedím. Pojdme domů.«“ ANTM, Paměti, s. 4.

¹⁴ ANTM, Paměti, s. 4.

¹⁵ Vladimír LIST: Stejnoseměrné stroje: Stručný výklad přednášek. Brno, Donátův fond, 1919, 151 s.

¹⁶ František ČERVENÝ: *Technický průvodce pro inženýry a stavitele. Sešit devátý, Elektrotechnika. I. část.* Praha, Česká matice technická, 1926, 188 s. Další díly byly publikovány ve 30. letech 20. století.

Bártova akademická kariéra se slibně rozvíjela, nicméně finanční ohodnocení na technice nemohlo nabídnout mladému muži plánujícímu rodinu dostatečné zajištění,¹⁷ a tak velice ochotně přijal nabídku místa výpočtového inženýra v elektrotechnické továrně E. Janík a spol. v Brně a v únoru 1920 Ústav konstruktivní elektrotechniky opustil. Nikoliv však nadobro.

Z finančního hlediska si nástupem do továrny Bárta značně polepšil, zklamán však byl z technického vybavení svého nového pracoviště. Ústav profesora Lista disponoval moderní technikou a všemi potřebnými přístroji, kdežto v Janíkově továrně nebyly k dispozici ani měřicí přístroje. Přesný wattmetr byl pořízen až na Bártův nátlak. Vladimír Bárta byl ve firmě pověřen navrhováním speciálních strojů, zejména transformátorů, které bylo potřeba řádně proměřit, což bez pořádného wattmetru prostě nešlo. Firmu v tomto ohledu omlouvá fakt, že již od roku 1904 spolupracovala s Josefem Sumcem,¹⁸ jenž při zkoušení strojů používal své vlastní elektrické měřicí přístroje.¹⁹

S mimořádným úsilím se Bárta podílel na vývoji trojfázových transformátorů, a to nejen v továrních halách firmy, ale také v normalizačních komisích ESČ, jejichž pracovní výsledky aplikoval na návrhy konstrukcí. Byl tím spojovacím článkem mezi teorií a praxí, který na jedné straně ovlivňoval na základě svých praktických zkušeností a studia odborné literatury koncepci a tvorbu národních norem a na straně druhé zaváděl výsledky normalizačních komisí do praxe.²⁰

¹⁷ Na technice měl plat 380,- Kčs, což nebylo mnoho. Dokonce musel odmítnout pozvání Listovy rodiny na čaj o páté, jelikož neměl na nové kalhoty a jít na návštěvu v rozbitých a zaláтанých kalhotách se styděl. Nástupní plat ve firmě Janík a spol. činil 1800,- Kčs a v dalších letech ještě výrazně narůstal, v roce 1923 již Bárta vydělal 2780,- Kč měsíčně. ANTM, Paměti, s. 4–7.

¹⁸ Sumcova spolupráce s firmou MEAS pokračovala také ve 20. letech, kdy firmě MEAS nabídl své patenty na elektrické stroje, na synchronovaný generátor pro zapínání na plné napětí bez symfázování a kompenzované motory. Na Bártovo doporučení byla licence na patenty získána a firma opět navázala s Josefem Sumcem hlubší spolupráci. Vladimír Bárta tak měl příležitost s Josefem Sumcem úzce spolupracovat a navázat s ním přátelský vztah. ANTM, Paměti, s. 19–20.

¹⁹ ANTM, Paměti, s. 7–8.

²⁰ Normování elektrotechnických výrobků bylo úzce spjato s činností ESČ, na jehož půdě vyvolával diskuse o normalizaci její hlavní propagátor Vladimír List, jenž navrhl vytvoření normalizačních komisí již na ustavujícím sjezdu Moravsko-slezské odbočky ESČ v Brně 9. ledna 1920. Jak již bylo řečeno, členem Komise pro normalizaci strojů byl zvolen také Vladimír Bárta. Již v roce 1920 vydal ESČ elektrotechnické předpisy a normy pro izolátory, elektrotechnické závity, zásuvky a transformátory, a byl tedy jakýmsi počínajícím ústředím standardizace pro československou elektrotechniku.

Firmě se v době Bártova působení dobře dařilo, výroba výrazně narůstala a zakázky se jen hrnuly. V důsledku tohoto rozmachu bylo rozhodnuto soukromý podnik E. Janík a spol. od 1. ledna 1921 transformovat na akciovou společnost „Moravská elektrotechnická akciová společnost“ neboli MEAS.²¹

Ani během působení v továrně nepřerušil Vladimír Bárta kontakty s brněnskou technikou.²² Na akademickou půdu opět vstoupil roku 1920, kdy byl na Vysoké škole technické v Brně jmenován honorovaným docentem encyklopedie elektrotechniky pro obory inženýrské stavitelství a chemické inženýrství.²³ Vyučoval tři hodiny týdně a kromě honoráře za přednášky mu byla vyplácena také dotace na pomůcky, již využíval zejména na nákup odborné literatury.²⁴ Od srpna do prosince 1923 dokonce suploval za Vladimíra Lista, jenž byl toho času

K jednání o způsobu organizace normalizace vyzval Vladimír List účastníky pravidelného sjezdu Československých inženýrů a architektů v Brně v roce 1921. Další jednání o institucionalizaci normalizace se konala v tomtéž roce v Masarykově akademii práce a v Českém vysokém učení technickém v Praze. Vyvrcholením těchto snah bylo založení Československé společnosti normalizační (ČSN) jako ústředí veškeré normalizace v Československu dne 28. prosince 1922. Vladimír Bárta se aktivně účastnil všech prací normalizačních komisí brněnské pobočky EŠČ, na III. sjezdu EŠČ v Moravské Ostravě měl dokonce vystoupit s referátem Komise pro normalizaci elektrických strojů. Bohužel onemocněl, a tak se nemohl sjezdu zúčastnit a referát za něj přednesl Vladimír List. Zápisy o pracích jednotlivých komisí na III. sjezdu EŠČ v Moravské Ostravě. EO, 10, 1921, s. 389. Více viz např. Vladimír LIST: *Paměti*. Ostrava, pobočka Českého elektrotechnického svazu v Ostravě, 1992, s. 141–149; TÝŽ: *Normalisace*. Praha, Česká matice technická 1930; TÝŽ: *Deset let Československé normalizační společnosti*. In: *Zprávy ČSN 1932*, č. 12, s. 57; Marcela C. EFMERTOVIÁ: *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu do poloviny 20. století*. Praha, Libri, 1999, s. 82–90.

²¹ Moravská elektrotechnická akciová společnost. EO, 10, 1921, s. 32; ANTM, Paměti, s. 8–9. Vladimír Bárta byl v té době předsedou Úřednického závodního výboru, a proto se účastnil schůzí správní rady této společnosti, kde často vystupoval se svými technickými náměty.

²² Bárta vzpomíná, že mu po odchodu v únoru 1920 Vladimír List projevil mimořádnou důvěru tím, že mu ponechal veškeré klíče od Ústavu, laboratoří i knihoven. ANTM, Paměti, s. 5.

²³ Program České vysoké školy technické v Brně na školní rok 1921/1922, s. 11; Zpráva o studijním roce 1920/1921, s. 8.

²⁴ Kromě řádných přednášek velice často vedl také tzv. univerzitní extenze neboli přednášky pro veřejnost. Vzpomíná např. na přednášku o využívání elektřiny a pokrokových snahách moderní elektrotechniky v přeplněném sále Národního domu v Moravské Ostravě. ANTM, Paměti, s. 11.

na studijním pobytu v USA, přednášky Elektrické stroje a přístroje.²⁵ O tom, že se Bárta snažil svým studentům předat především své zkušenosti z praxe a kladl na ně vysoké nároky, svědčí jeho vlastní vzpomínka: „K ohlášeným zkouškám se naplnila posluchárna CII do posledního místa, avšak po položení prvních praktických otázek (dimenzování vzduchových mezer elektrických strojů, volba uhlíků apod.) se většina ztratila a zbyli pouze nejobtížnější.“²⁶ Akademická kariéra Vladimíra Bárty však dlouze netrvala. Vladimír List na něj sice naléhal, aby se přihlásil na právě vypsané místo profesora Elektrických strojů a přístrojů na brněnské technice,²⁷ Bárta se však rozhodl jít cestou praktických zkušeností. V létě roku 1924 se odhodlal nejen odejít z firmy MEAS, ale dokonce odejít z Brna do Plzně, kde na něj již čekala pozice výpočtového inženýra v Elektrotechnické továrně Škodových závodů. Tím pádem byl nucen stáhnout žádost o místo profesora na brněnské technice.²⁸

S Bártoým brněnským pobytem je spojen ještě jeden závažný životní krok, který bychom měli zmínit. V Brně se seznámil se svou další životní láskou – učitelkou v mateřské škole Kateřinou Mrvíkovou, s níž se 21. května 1921 oženil.²⁹ O rok později, 18. května 1922, se manželům narodila jediná dcera Drahomíra.³⁰

²⁵ ANTM, Paměti, Dopis Vladimíra Lista ze 17. 8. 1923, Doklad č. 15 A – II. období; Dopis rektorátu ČVŠT v Brně z 21. listopadu 1923, Doklad č. 16 B – II. období. Bártovo suplování obnášelo 4 hodiny týdně přednášek a 12 hodin týdně cvičení, z čehož je patrné, kolik prostoru bylo v té době na brněnské technice věnováno praktické aplikaci teoretických poznatků.

²⁶ ANTM, Paměti, s. 10. Bárta také s dojetím vzpomíná, že jej po návratu z Ameriky Vladimír List osobně navštívil v kanceláři firmy MEAS, poděkoval mu za spolupráci a přivezl mu z Ameriky zlatou tužku, kterou si Bárta uchovával až do konce života jako cennou památku. V ANTM jsou uloženy pohlednice, které List Bártovi z USA posílal.

²⁷ ANTM, Paměti, Dopis Vladimíra Lista z 10. ledna 1924. Doklad č. 16 – II. období.

²⁸ Vladimír List nebyl Bártoým rozhodnutím nijak rozhořčen, naopak jej vnímal jako správný krok: „Milý pane inženýre, srdečně Vám blahopřeji k Vašemu rozhodnutí, které pokládám za velmi správné. Je to i pro profesuru nejlepší stupeň, který jste mohl učinit...“ ANTM, Paměti, Dopis Vladimíra Lista z 9. srpna 1924, Doklad č. 17 – II. období.

²⁹ Bártovi byli oddáni na radnici v Brně. Církevní sňatek jim nebyl povolen, jelikož celá Bártova rodina po rozpadu Rakouska-Uherska vystoupila z římskokatolické církve a Vladimír Bárta odmítl farářovo naléhání „učinit pokání a vrátit se do lůny církve“. Přístup římskokatolického faráře rozhněval Mrvíkovu rodinu natolik, že všichni její členové přestoupili do církve československé husitské. ANTM, Paměti, Oddací list, Doklad č. 24 – II. období; Paměti, s. 12–13.

³⁰ Tamtéž, s. 14.

Do Elektrotechnické továrny v Doudlevcích u Plzně,³¹ která byla součástí mohutného podniku Škodovy závody, vkročil Vladimír Bárta poprvé v roce 1923. V tomto roce se ve dnech 6. až 10. července konal v Plzni V. sjezd ESČ,³² do jehož programu byly zařazeny také exkurze do továrny Škodových závodů, Měšťanského pivovaru a ETD. Měšťanský pivovar na Bártu „zapůsobil silným dojmem“, Škodovy závody „předstihly veškeré jeho očekávání“ a o první návštěvě ETD s odstupem mnoha let píše: „Továrna, popsána též ve Slavnostním listě, zanechala ve mne svojí rozlohou a skvělým vybavením zkušebny i laboratoří mohutný dojem, i když zatím zela prázdnotou a pouze ve východní galerii jsme uviděli více asynchronních motorů a kotvu na krátko a několik svislých motorů pro odstředivky na cukr, však žádnou výrobu. Při návštěvě mne ovšem ani ve snu nenapadlo, že bych mohl někdy do rozvoje této mladé továrny sám zasáhnouti.“³³

Vladimír Bárta se vrátil z Plzně zpět do Brna, a jak sám napsal, na stěhování do svého rodného kraje ještě ani nepomyslel. Nadále se věnoval svým vytrvalým snahám vytvořit na Moravě moderní elektrotechnickou továrnu, které však byly narušeny rozhodnutím firmy MEAS prodat téměř vybudovanou továrnu v Drásově švýcarskému koncernu Brown-Boveri & Comp. Pro správné vylíčení situace použijme opět Bártova slova: „Důkladně otráveni jsme s Josefem Turnovským³⁴ pochopili, že v zámečnické dílně – jak jsme zbývající objekt ve Hvězdové ulici nazvali – nám nekyne budoucnost a hledali jsme uplatnění jinde.“³⁵

³¹ Od roku 1924 se staly Doudlevice součástí Plzně.

³² Plzeňští elektrotechnici již 14. listopadu 1922 založili přípravný výbor pobočky Elektrotechnického svazu československého, jehož předsedou zvolili vrchního ředitele Škodových závodů Josefa Havránka. Snahou výboru bylo zorganizovat v Plzni další sjezd svazu, které se pořádaly každý rok, a zformovat jeho plzeňskou pobočku, která byla formálně potvrzena první den plzeňského sjezdu 6. července 1923. Na prvním plzeňském sjezdu byl také vydán první tzv. „slavnostní list ESČ“, který byl v podstatě prvním pokusem o monografii technického charakteru západních Čech. Tyto slavnostní listy vycházely i v následujících letech, v Plzni tak byla založena jejich dlouholetá tradice. Jaromír SLOBODA: Vzpomínka na první sjezd ESČ v Plzni r. 1923. In: Vojtěch KULDA – Václav PTÁČEK (ed.): *Elektrotechnika a elektrárny v západních Čechách*. Praha, ESČ, 1936, s. 9–10.

³³ ANTM, Paměti, s. 17.

³⁴ Josef Turnovský, původním jménem Josef Tulák (později si změnil jméno), byl výborným konstruktérem točivých strojů a ve firmě MEAS vedl konstrukční kancelář. Předtím působil jako zástupce šéfkonstruktéra právě ve vídeňské filiálce švýcarské firmy Brown-Boveri & Comp. ANTM, Paměti, s. 6–7.

³⁵ ANTM, Paměti, s. 23.

V Brně mezitím převzal zastoupení plzeňských Škodových závodů Josef Holík, dosavadní spolumahjitel podniku Holík a Podroužek ve Šlapanicích, s nímž se Bártův kolega Turnovský dobře znal, neboť jeho žena Adéla ze Šlapanic pocházela. Holík Turnovskému doporučil, aby si zažádal o místo v ETD. Ten tak učinil, ale pravděpodobně vyděsil vedení Škodových závodů přehnanými finančními nároky, takže se z Plzně vrátil se slovy: „Pane Bárto, já jsem to sto-procentně zvorál. Musíte to napravit Vy.“³⁶ Vladimír Bárta si tedy zažádal o místo výpočtáře v ETD a 28. července 1924 se s Josefem Havránkem, ředitelem Škodových závodů, dohodl na podmínkách nástupu.³⁷

Škodovy závody se po skončení první světové války ocitly v tíživé situaci a pokles zbrojní výroby musely kompenzovat rozšířením jiného sortimentu, např. obráběcích strojů, parních i vodních turbín, kompresorů, lokomotiv, mostů, jeřábů, komplexních vybavení pro cukrovary, lihovary, pivovary, mlékárny, ale šlo i o doly či válcovny. Většina nově zaváděných strojů a zařízení vyžadovala také elektrotechnická zařízení. Škodovka je původně nakupovala v zahraničí, což nebylo výhodné ani pro cenu, ani pro dodací lhůtu výrobků. Kromě toho si nově vzniklý stát uvědomoval potřebu soustavné elektrizace a elektrifikace železnic. Všechny tyto okolnosti vedly k tomu, že si Škodovy závody založily vlastní elektrotechnickou továrnu. Její základy položila tzv. karlovarská dohoda z 21. května 1914 mezi Škodovými závody a Pražskou akciovou strojírnou.³⁸

Podmínky pro její založení byly velmi dobré, jelikož bylo možné zařídit dílny vlastními stroji a zařízeními vyrobenými v jiných odděleních. Personálním základem se stal dobře vybavený a organizovaný útvar elektroúdržby s malou konstrukční kanceláří při energetickém oddělení.³⁹ V roce 1922 získala ETD licenci Schneiderovy elektrotechnické továrny v Champagne-sur-Seine na elektrické

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž. Srov. Státní oblastní archiv Plzeň, Archiv společnosti Škoda, fond Akciová společnost, dříve Škodovy závody v Plzni – závod Plzeň (dále jen AŠ), Osobní spis Vladimíra Bárty, nestr. Bárta získal nástupní plat 3614,- Kč měsíčně a od podzimu 1925 také služební byt.

³⁸ Karel HAVELKA – Vojtěch KULDA: Příspěvek k historii vzniku, výstavby a počátků elektrotechnické výroby v dnešním o. p. Škoda v Plzni-Doudlevcích. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 10. Plzeň, Západočeské nakladatelství, 1974, s. 49–60. Pražská strojírna na základě dohody změnila své jméno na Spojené strojírny, akciová společnost, dříve Škoda, Ruston, Bromovský a Ringhoffer, a fúzovala se Škodovými závody. Ve snaze čelit převaze Škodových závodů byla v roce 1921 sloučena Českomoravská strojírna s Elektrotechnickou akciovou společností, dříve Kolben a spol.

³⁹ Vladimír KARLICKÝ a kol.: *Svět okřídleného šípů. Koncern Škoda Plzeň 1918–1945*. Plzeň, Škoda a. s., 1999, s. 419.

stroje a přístroje, malé a střední asynchronní motory, turboalternátory, transformátory, trakční motory s příslušenstvím a rozvaděče⁴⁰ a výroba mohla začít.

Když do této nové továrny na podzim roku 1924 nastupoval na místo výpočtového inženýra Vladimír Bárta,⁴¹ bylo již téměř jasné, že Schneiderova licence nebyla právě nejlepší volbou. Vedení Škodových závodů se stále přiklánělo k angažování zahraničních odborníků, kteří však do značné míry až takovými experty nebyli. První bilance továrny nebyly po technické ani ekonomické stránce nejlepší: stroje vyráběné podle francouzských podkladů byly těžké a drahé. Přestože firma disponovala francouzskými i švýcarskými specialisty, konstrukce přístrojů byly zastaralé, jejich výroba finančně náročná, a tak vyráběný sortiment nemohl obstát v konkurenci na českých ani zahraničních trzích.⁴² Brzy se tedy ukázalo, že akvizice ze zahraničí, a to jak personální, tak licenční, v konkurenci neobstojí. Vedení Škodovky si tuto situaci plně uvědomovalo a usilovalo všemi silami o korekci. V naději na záchranu továrny silnou individualitou se pokoušelo získat

⁴⁰ Marcela C. EFMERTOVÁ: *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu do poloviny 20. století*, c. d., s. 67. Po první světové válce získal ve Škodových závodech převahu francouzský zbrojní koncern Schneider Creusot, Cie, který podnikal i v elektrotechnice. Tento podnik odkoupil od barona Škody 40 tis. akcií, a tak se stal majoritním vlastníkem. Škodovka se v důsledku rozhodnutí Tursovy vlády nabídnout francouzskému kapitálu účast na československých podnicích dostala prostřednictvím svého hlavního akcionáře do sféry vlivu finanční skupiny L'Union Européenne Industrielle et Financière. Ke vzniku ETD více viz Karel HAVELKA – Vojtěch KULDA: Příspěvek k historii vzniku, výstavby a počátků elektrotechnické výroby v dnešním o. p. Škoda v Plzni-Doudlevcích. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 10. Plzeň, Západočeské nakladatelství, 1974, s. 49–60; Václav JÍŠA: *Škodovy závody*. Praha, Práce, 1969, 401 s.; Vladimír BARTA: *Elektrotechnická továrna A. S. Škodových závodů v Plzni. Vývoj elektrických strojů. Přednášky XVIII. sjezdu ESČ v Plzni*. Plzeň, ESČ, 1936, 18 s.; TÝŽ: *Elektrotechnická továrna ET Škodových závodů n. p. v Plzni*. In: *Slavnostní list XXVII. jubilejního sjezdu ESČ v M. Lázních a Plzni*. Plzeň, ESČ, 1947, s. 2–20; Vladimír KARLÍČKÝ a kol.: *Svět okřídleného šípů. Koncern Škoda Plzeň 1918–1945*. Plzeň, Škoda a.s., 1999, s. 418–428.

⁴¹ AŠ, Osobní spis. Zaměstnán byl od 1. října 1924.

⁴² Vladimír Bárta popisuje technickou situaci takto: „Právě se uváděl do chodu první dvoupólový turbogenerátor o výkonu 17 500 kVA, vyrobený podle francouzských podkladů. Byl však těžký a drahý a nebyl prodejný na zahraničních trzích. Pomocí švýcarských odborníků se dokončovaly první elektrické lokomotivy, nebyla však naděje na jejich další výrobu pro tuhý odpor uhlobaronů proti další elektrizaci železnic. Transformátory byly vepsí, vždyť „hořel“ i transformátor o výkonu 2000 kVA v Drátovně Bohumín a vzduchové 100 kVA v Praze.“ Archiv města Plzně (dále AMP), fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 440, inv. č. 96, s. 1.

energického a schopného vedoucího doma i ve světě, avšak marně. Řešení mezitím rostlo zcela živelně zdola. V ETD totiž vedle zahraničních specialistů byli zaměstnání čeští, vesměs mladí technici, kteří byli odchováni v té době velice kvalitním československým technickým školstvím,⁴³ případně ještě disponovali zkušenostmi z jiných elektrotechnických továren. Jedním z těchto nadějných techniků, jejichž úsilí bychom mohli přirovnat ke snahám obrozenců, byl Vladimír Bárta. Bártovy technické i organizační schopnosti si povšimnul vrchní technický ředitel Škodových závodů Josef Havránek a pověřil jej řešením krize. Odstartoval tak Bártovu závratnou ETD kariéru. Již 1. dubna 1925 byl Bárta jmenován vedoucím neboli přednostou výpočtů,⁴⁴ 1. listopadu 1925 přednostou technických kanceláří, v srpnu 1927 povýšil na viceředitele ETD,⁴⁵ konkrétně na pozici zástupce přednosta tohoto výrobního oddělení,⁴⁶ a v následujícím roce již stál v čele ETD jako její přednosta, od roku 1930 v pozici ředitele.⁴⁷

Bárta jako nový vedoucí inicioval vypovězení zahraniční licence, preferoval a podporoval mladé české techniky a docílil toho, že se závod stal srovnatelný se zahraničními firmami. Houževnatě prosazoval pečlivě vypracovaný dlouhodobý plán technického rozvoje, jehož cílem mělo být překlenutí propasti mezi stavem elektrotechnické výroby v Československu a ve světě. Včas a energicky prosazoval zavádění moderních pokrokových výrobních technologií, podporoval moderní zkušebnictví a vznik specializovaných oddělení. Byl tím, kdo dal podnět k nákupu nových moderních obráběcích strojů,⁴⁸ k tlakovému odlévání lehkých kovů a všemožně podpořil snahy technologů při zavádění nové výroby předmětů z umělých hmot lisováním za tepla. Díky Bártové pragmatickému přístupu byla většina těchto progresivních technologií aplikována nejdříve v ETD, následně pak v celém podniku. Z Bártovy iniciativy byla také zřízena Poradna svařovaných konstrukcí, která efektivně přispěla k zavedení dalšího technického fenoménu, svařování kovů, do všech závodů Škodovky.⁴⁹ Během krátké

⁴³ K otázkám elektrotechnického školství viz Marcela C. EFMERTOVÁ: *Elektrotechnika v českých zemích a v Československu do poloviny 20. století I*, c. d., s. 101–112.

⁴⁴ AŠ, Osobní spis, Vysvědčení z 20. prosince 1951.

⁴⁵ Tamtéž, Oběžník generálního ředitele čís. 25, 27. srpna 1927. Od 27. srpna 1927.

⁴⁶ Tamtéž, Dopis generálního ředitele z 14. června 1928.

⁴⁷ Tamtéž, Oběžník generálního ředitele čís. 37, 1. listopadu 1928. Jmenován od 1. listopadu 1928, ředitelem od 29. května 1930.

⁴⁸ AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 440, inv. č. 96, s. 3. Jednalo se o poloautomaty firmy Herbert v Anglii.

⁴⁹ Tamtéž, s. 1–10. Srov. AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 439, inv. č. 31, Koncept příspěvku Vítězslava Havlíčka k 70. narozeninám V. Bárty, nepublikováno; Jan

doby se Bártovi podařilo zajistit vysokou odbornou úroveň a vybudovat z ETD významnou elektrotechnickou továrnu, která mohla rovnocenně konkurovat nejvýznamnějším evropským firmám, s nimiž se setkávala v konkurenčních střetech o zakázky tuzemské i zahraniční. Je až nepochopitelné, že byla dosud Bártova zásluha na vytvoření moderního a nezávislého československého elektrotechnického průmyslu opomíjena.

Koncem 20. let se výrobní program ETD ustálil a až do konce druhé světové války nedoznal výraznější změny.⁵⁰ Zásadní zvrát ale nastal v Bártově životě. V době okupace odmítl vstoupit do licenční závislosti na německé firmě AEG, jak vyžadovali němečtí okupanti, neboť by zrušení technických kanceláří znamenalo konec tvůrčí technické práce české elektrotechniky. Za vyjádření odporu byl Bárta potrestán nuceným odchodem do penze k 31. prosinci 1941.⁵¹ Během války se tedy stáhl do soukromí svého domova a do dění v ETD neměl možnost zasahovat.

Na konci války byly Škodovy závody jako klíčový faktor zbrojního průmyslu bombardovány spojenci, samotná ETD však byla přízní osudu ušetřena, jelikož bomby pro ni určené smetly blízkou vilovou čtvrt', a v převratových dnech továrnu před sabotáží a demolicí uchránila obětavost místních zaměstnanců.

Po válce se Vladimír Bárta mohl opět vrátit do čela závodu a pokračovat ve své budovatelské činnosti přerušené válkou.⁵² Vrátil se tentýž Bárta, kterého známe z meziválečného období – energický, činorodý, ambiciózní, zásadový,

DUBSKÝ: 28. března 1973 zemřel ředitel Ing. Vladimír Bárta. *EO*, 62, 1973, č. 6, s. 381–382.

⁵⁰ K hlavnímu výrobnímu programu patřily synchronní stroje všech druhů a velikostí (alternátory, turboalternátory aj.), stejnosměrné stroje (dynama, motory, konvertory atd.), asynchronní motory od nejmenších až po největší výkony, komutátorové motory, transformátory, nízkonapět'ové, vysokonapět'ové i velmi vysokonapět'ové přístroje, elektrické lokomotivy atd. Ucelený přehled o vyráběných produktech viz Vladimír BÁRTA: *Elektrotechnická továrna A. S. Škodových závodů v Plzni. Vývoj elektrických strojů. Přednášky XVIII. sjezdu ESČ v Plzni*. Plzeň, ESČ, 1936, 18 s.; TÝŽ: *Elektrotechnická továrna ET Škodových závodů n. p. v Plzni*. In: *Slavnostní list XXVII. jubilejního sjezdu ESČ v M. Lázních a Plzni*. Plzeň, ESČ, 1947, s. 2–20.

⁵¹ AŠ, Osobní spis, Dopis Adolfa Vamberského z 16. října 1941, Dopis Vladimíra Barty z 29. října 1941. Škodovy závody posléze Bártovy poskytovaly částku 30 tisíc korun ročně jako dobrovolný příspěvek firmy k penzijnímu důchodu. Dopis Vladimíra Barty z 29. ledna 1942.

⁵² Tamtéž. Původně byl Bártův nástup určen na 15. září (viz např. Dopis Vladimíra Barty z 2. října 1945), ale fakticky nastoupil až 19. (toto datum se vyskytuje také v dalších pramenech, např. AŠ, Osobní spis, Vysvědčení z 20. prosince 1951).

organizačně schopný člověk, který docílil poválečného rozšíření sortimentu ETD o nové typy elektrických strojů a investičních celků, které se dodávaly do celého světa a továrnu proslavily. Jednalo se např. o elektrické lokomotivy na stejnosměrný proud 3kV, regulační transformátory 220 kV, turboalternátory 70 MVA, tlakovzdušné vypínače 110 kV, elektrické pohony kompletních válcoven s Ilgnerovými měniči a mohutnými poháněcími motory aj.⁵³ Význam elektrotechnické továrny vzrostl ještě více po znárodnění průmyslu, kdy vznikl národní podnik Škodovy závody, n. p. v Plzni s elektrotechnickými závody v Doudlevcích a v Brně. V nových, radikálně změněných poměrech politických, hospodářských i sociálních se ETD stala nejen významným průmyslovým podnikem, ale také podstatným činitelem národohospodářským, a dokonce politickým. Do počátku 50. let se podařilo za Bártova iniciativního vedení vybudovat mohutný závod se specializovanými továrnami na střední a velké točivé stroje, transformátory, přístroje a pomocné provozy.⁵⁴ Továrna novým poměrům rychle přivykla, Vladimír Bárta však nezbytné adaptace schopen nebyl. Nejlépe Bártův přístup, stejně jako přístup vedení Škodových závodů, charakterizuje projev podnikového ředitele Františka Brabce na III. výrobní a technické konferenci Škodových závodů n. p. v Plzni konané 17. září 1950:

„Soudružky a soudruzi, jde tu dále o vedoucí kádry. Máme v našem podniku dva typy takových kádrů. Staré kádry, které mají velké zkušenosti, ale ne vždy mají pochopení pro nové úkoly, vyplývající z budování socialismu. Jsou to zdatní technici, ale někdy politicky málo vyspělí, kterým se stýská po dobách první republiky, kteří nepochopili, že tyto doby jsou nenávratně ztraceny, že dnes my, všichni vedoucí, sloužíme dělnické třídě a jí zodpovídáme za splnění úkolů, kterými nás pověřila. Typickým příkladem zdatného vývojového technika je Ing. Bárta. Věnoval ET mnoho i svého života. Pracoval v ní a má jistě zásluhu o to, že v Československu vznikla továrna, o níž se dá říci, že byla již před válkou na světové výši. Po druhé světové válce se však politicky nevyvíjel a veškeré jeho řízení práce směřovalo k tomu, aby jak výroba, tak i vývoj celé organizace byly podobné jako za první republiky. Doporučovali jsme mu školení – odmítl je jako nepotřebné, snažili jsme se, aby se opřel o masy dělníků v Doudlevcích – izoloval se od nich. Bránil se zuby nehty, v dobré víře, že je to ku prospěchu, vyčištění výrobních programů, až se stal pomalu ale jistě brzdou vývoje nové elektrotechnické továrny... Dnešní vedoucí musí se opírat o dělníky a musí se snažit

⁵³ Tamtéž, Nekrolog. Srov. Daniel MAYER: Význačné momenty práce plzeňské pobočky Společnosti v uplynulých 40 letech v oblasti historie techniky. *Dějiny věd a techniky*, 38, 2005, č. 1, s. 61.

⁵⁴ AŠ, Osobní spis, Elektrotechnická továrna v Plzni.

politicky vyspívat, pochopit, o co jde a plně se dát do služeb dělnické třídy, snažit se překračovat dané mu úkoly... Takové lidi nemůžeme na vedoucích místech potřebovat...“⁵⁵ Co ještě dodat? Už jen to, že Vladimír Bárta velice rychle požádal o penzionování a k 1. červenci 1951 odešel, tentokrát již natrvalo, do důchodu.⁵⁶ Vyhrocenou atmosféru Bártova odchodu výstižně dokresluje také výrok sekretariátu generálního ředitele: „...nám zde v Plzni prohlásil, že potřebné formality zařídí v Praze u pana generálního ředitele“.⁵⁷

Odchodem z milovaného ETD ale Bártův konflikt s režimem ještě zdaleka neskončil. Na podzim roku 1952 byl obžalován ze sabotáže, následně byl patnáct měsíců držen ve vazbě, pak postaven před soud, ale Krajským soudem v Plzni osvobozen a propuštěn na svobodu. Poněvadž se prokurátorka odvolala, zabýval se záležitostí ještě Nejvyšší soud v Praze, jenž v zimě roku 1954 osvobozující rozsudek potvrdil.⁵⁸

Odchod do důchodu na činorodého ředitele ETD zapůsobil skličujícím dojmem, neboť se cítil ještě dostatečně fyzicky i psychicky svěží. A když již nemohl vkládat svou energii do rozvoje továrny, začal se velice intenzivně věnovat historii silnoproudé elektrotechniky a během svého důchodového věku tak vytvořil pozoruhodné dílo historiografie elektrotechniky. Publikacně činný byl Bárta již dříve, publikoval několik článků zaměřených na historii a vývoj ETD a na produkty tohoto závodu, zejména točivé elektrické stroje. Několik článků uveřejnil v Elektrotechnickém obzoru, některé vyšly jako součást tzv. slavnostních listů sjezdů ESČ.⁵⁹ Sledoval zejména trvalý růst kvality a spolehlivosti výrobků a růst mezních výkonů synchronních a asynchronních motorů elektrických strojů. Komparací s parametry těchto strojů, vyráběných světovými

⁵⁵ AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 440, inv. č. 81. III. výrobní a technická konference Škodových záv. n.p. v Plzni konaná dne 17. září 1950. Výňatek z projevu podnikového ředitele dr. F. B., s. 52–54 protokolu. O Bártově nedostatečné loajalitě vůči režimu se dochovaly v archivních pramenech i další záznamy, např. udělení důtky za veřejné prezentování „tajných dat“ na valném shromáždění závodní skupiny ROH dne 15. dubna 1950 v Lidovém domě v Doudlevcích. Za podobnou indiskrétnost byl napomínán víckrát. AŠ, Osobní spis, Záznam z 20. června 1950.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž, Dopis sekretariátu generálního ředitele Škodových závodů v Plzni z 29. října 1941.

⁵⁸ AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 440, inv. č. 72.

⁵⁹ Např. Vladimír BARTA: Vývoj elektrických strojů. *EO*, 1936, roč. 25, s. 419. *Dodatek EO*, 1936, roč. 25, s. 832; TÝŽ: Elektrotechnika Technického průvodce České matice technické. *EO*, 1938, roč. 27, s. 430; TÝŽ: Stav elektrotechniky před působením prof. Josefa Sumce. *EO*, 1967, roč. 56, s. 463.

firmami, dokazoval, že výrobky plzeňského závodu jsou se zahraničními produkty zcela srovnatelné.⁶⁰

V důchodovém věku mohl dějinám elektrotechniky věnovat svůj veškerý čas i energii, a tak v jeho pracovně vznikly desítky historických pojednání a studií, publikovaných v různých odborných časopisech.⁶¹ Bárta také zpracoval několik zajímavých témat, která nebyla nikdy publikována a nyní jsou uložena v Archivu města Plzně.⁶² Mohli bychom očekávat, že Bárta sepíše zevrubnou studii o historii ETD, čekali bychom ale marně. V roce 1971 byly připravovány články k výročí padesátiletého trvání ETD, které závod oslavil v následujícím roce. Vedení závodu se sice na Bártu obrátilo a požadovalo prameny k počátkům existence ETD, studii z jeho pera ale odmítlo. Tato situace uvedla Bártu do rozpaků, jelikož již předtím byl kategoricky zamítnut návrh vedoucího podnikového archivu Václava Jiší na Bártovu spolupráci při sepsání dějin ETD.⁶³

O to více času měl Vladimír Bárta na další témata z dějin elektrotechniky. Významnou roli sehrál zejména ve výzkumu křížíkovské problematiky, které se dlouhodobě věnoval. Bárta sice nebyl přímým žákem Františka Křížíka, ale ve svém celoživotním úsilí se pokládal za jeho následovníka. Jak jsme již nastínil, pocíťoval zodpovědnost za budování českého elektrotechnického průmyslu, který bude nezávislý na zahraničních licencích a bude se opírat o samostatnou práci českých schopných lidí podle Křížíkova hesla „co dovedou v cizině, dovedeme my Češi také“.⁶⁴ Vedle intenzivního úsilí tímto směrem zasvětil svůj život také udržování a šíření křížíkovské tradice.

I s odstupem padesáti let mají stále vysokou cenu dodnes nepřekonané odborné studie, které Bárta publikoval ve sbornících v 60. letech. „Plzeňská lampa

⁶⁰ Daniel MAYER: Význačné momenty práce plzeňské pobočky Společnosti v uplynulých 40 letech v oblasti historie techniky. *Dějiny věd a techniky*, 38, 2005, č. 1, s. 59.

⁶¹ Např. Vladimír BARTA: K vývoji čs. silnoproudého elektrotechnického průmyslu 1919–1945. In: Jan KOŘALA (ed.): *Sborník pro dějiny přírodních věd a techniky*. Č. 10. Praha, ČSAV, 1965, s. 253; TÝŽ: „Bartelmusové.“ In: *Minulostí západočeského kraje*. VII. Plzeň, Krajské nakladatelství, 1970, s. 87–105. Hlubšímu rozboru a hodnocení Bártových prací nemůže být z důvodu omezení rozsahu v této studii věnována hlubší pozornost.

⁶² Např. Jak ETD pomáhala ve Škodových závodech zavádět novou techniku – AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 440, inv. č. 96; Venkovní vedení – fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 442, inv. č. 120 a další.

⁶³ AŠ, Osobní spis, Korespondence z roku 1971.

⁶⁴ AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 440, inv. č. 74. Bárta zdůrazňuje i fakt, že jeho zájem o osobnost Františka Křížíka vychází také z okolnosti, že jeho rod pochází z Nepomucka, odkud vede do Plánice Křížíkova stezka.

Františka Křížíka⁶⁵ je dosud nejkvalitnější a nejrozsáhlejší popis vzniku nejznámějšího Křížíkova vynálezu, o to cennější, že pochází z pera elektrotechnika. Z dalších statí jmenujme „První silnoproudá elektrotechnická dílna v Čechách“⁶⁶ či „Osmdesát let plzeňské lampy“.⁶⁷ Stále využívaná je také Bártova bibliografická příručka, registrující do roku 1960 vyšlé publikace a články o Františku Křížíkovi.⁶⁸ Přestože byl ve své době Vladimír Bárta největším odborníkem na křížíkovskou problematiku, monografii o Františku Křížíkovi nenapsal, ač tyto ambice měl, a dokonce byl k tomuto projektu vyzýván svými přáteli. Sám totiž usoudil, že by vydání knihy narazilo na odpor a nebylo by v tehdejších podmínkách realizovatelné.⁶⁹

Františku Křížíkovi se však Bárta nevěnoval pouze na papíru. V 50. letech a zejména v souvislosti s rokem 1957, kdy bylo oslavováno 110. výročí Křížíkova narození, se aktivně zapojil do většiny regionálních akcí spojených s tímto výročím. Patřil k hlavním organizátorům velice úspěšné výstavy „František Křížík a Plzeňsko“.⁷⁰ Expozice byla doplněna Bártovou přednáškou „František Křížík a křížíkovská tradice“, která se konala v rámci výstavy v pondělí 23. září 1957 v přednáškové síni Krajského muzea v Plzni.⁷¹ Vedle toho byl toho roku

⁶⁵ Vladimír BARTA: „Plzeňská lampa“ Františka Křížíka, její vznik, uplatnění a ohlas doma i ve světě. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Sv. 6. Plzeň, Západočeské nakladatelství, 1968, s. 71–98.

⁶⁶ TÝŽ: První silnoproudá elektrotechnická dílna v Čechách. *EO*, 1962, roč. 51, č. 3, s. Z10.

⁶⁷ TÝŽ: Osmdesát let plzeňské lampy. *EO*, 1960, roč. 49, č. 10, s. Z36–Z36.

⁶⁸ TÝŽ: *František Křížík. Vynálezce plzeňské lampy. Soupis knižních publikací a časopiseckých článků F. Křížíka i o něm a jeho práci*. Plzeň, Státní vědecká knihovna, 1960.

⁶⁹ AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 438, inv. č. 22. Bárta píše Antonínu Křížíkovici: „Nevěřím ale, že se vydání knihy uskuteční. Mám stále pocit, že jakákoli moje činnost jest nerada viděna a pokusíte-li se o vydání knihy s mým autorstvím, narazíte proto na veliké překážky.“ Dopis z 6. listopadu 1957.

⁷⁰ ANTM, fond č. 237, František Křížík, ing., kart. 55. Plakát k výstavě. O výstavě informoval denní tisk, a to nejen regionální. Např. Křížíkovo museum v Plánici. *Lidová demokracie*, 4. 5. 1957, roč. XIII, č. 106, s. 4; Křížíkova výstava v Plzni. *Lidová demokracie*, 14. 9. 1957, roč. XIII, č. 222, s. 4; František Křížík a Plzeňsko. *Práce*, 6. 9. 1957, roč. XIII, č. 214, s. 5; František Křížík a Plzeňsko. *Pravda*, 7. 9. 1957, roč. XXXVIII, č. 81, s. 2. K výstavě více viz Vladimír BARTA: *Výstava František Křížík a Plzeňsko*. Plzeň, Krajské muzeum v Plzni, 1957, nestr. nebo Jan DUBSKÝ: František Křížík a Plzeňsko. *EO*, 46, 1957, č. 10. s. 553.

⁷¹ ANTM, fond č. 237, František Křížík, ing., kart. 55. Plakát k přednášce František Křížík a křížíkovská tradice. Text přednášky je uložen v AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 444, inv. č. 195.

činný také během oslav v Plánici, Křižíkově rodném městě, kde měl proslov u příležitosti otevření Křižíkovy pamětní síně v jeho rodném domku.⁷²

Bárta využíval těchto veřejných akcí k šíření a zdůrazňování křižíkovské tradice ve svém vlastním pojetí. Šlo mu zejména o to, aby Křižíkův příklad zapůsobil jako vzor na mladou generaci a získal ji pro následování jeho úsilí.⁷³ Jaká je tedy křižíkovská tradice podle Vladimíra Bárty? Správný elektrotechnik se podle něj ke Křižíkovi a jeho zásadám stále hlásí, snaží se jím inspirovat a navázat na Křižíkův odkaz, který je vnímán stále jako živý a podnětný. Podstatným aspektem jeho chápání křižíkovské tradice je snaha obstát v konkurenci, a to především zahraniční, tedy vyrovnat se druhým a dokázat, že Češi mohou úspěšně konkurovat ostatním národům. Ruku v ruce s touto zásadou jde požadavek zachovat věrnost českému domácímu prostředí. Vladimír Bárta ostatně osobně dokázal, jakým je pro něj Křižík vzorem, když se během druhé světové války zachoval „křižíkovsky“ a raději opustil továrnu, než aby se podřídil německé firmě.

Druhý základní rys Bártovy křižíkovské tradice je možno rozšířit i mimo úzký elektrotechnický okruh a aplikovat jej na celou společnost. Je jím nesmírná odvaha, se kterou se Křižík pouštěl do řešení a realizování technických i hospodářských problémů.⁷⁴ Jde tedy o tradici velké odvahy, tradici snah o udržení kroku se světovým vývojem i v malých českých poměrech, tradici zvědavosti, přemýšlivosti, pracovitosti a houževnatosti, tradici aktivní lásky k domovu a jeho lidu. Jejimi nositeli pak mají být především mladší generace elektrotechniků, které se snaží na „otce“ svého oboru navazovat.⁷⁵ Jak mělo z této studie vyplynout, hlavním nositelem této tradice byl v první řadě Vladimír Bárta.

Starost o výchovu mladé generace elektrotechniků vedla Bárta k jeho aktivní účasti na zřizování Vysoké školy strojní a elektrotechnické (VŠSE), která byla v Plzni založena na podzim roku 1949 jako součást Vysokého technického učení v Praze. Od roku 1950 pak byla samostatnou fakultou a v roce 1953 získala VŠSE nezávislé postavení vysoké školy v čele s rektorem.⁷⁶ Na první plzeňské vysoké škole působili jako profesori mnozí Bártovi spolupracovníci z ETD, samotnému Bártovi se sen o akademické kariéře ale nenaplnil. V létě roku 1950 jej sice z vlastní iniciativy navštívil první děkan VŠSE František Polanský a požádal Bárta, aby na plzeňské technice také přednášel. Vladimír Bárta nabídku

⁷² AMP, fond Bárta Vladimír, Ing., kart. 444, inv. č. 194.

⁷³ Tamtéž, kart. 440, inv. č. 74.

⁷⁴ Tamtéž, kart. 444, inv. č. 194.

⁷⁵ Tamtéž, kart. 440, inv. č. 86.

⁷⁶ Tamtéž, kart. 440, inv. č. 72, inv. č. 111, kart. 442, inv. č. 148.

nadšeně přijal, jenže Škodovy závody jeho působení na škole zakázaly.⁷⁷ Aspoň částečnou kompenzací byla stříbrná pamětní medaile za nesporné zásluhy o vybudování VŠSE, která byla Bártovi udělena při oslavách dvacetiletého výročí školy.⁷⁸

Nemůžeme opominout ani Bártovu činnost v rámci ESČ, jejímž členem byl, jak již bylo řečeno výše, od jeho založení v roce 1919. Aktivně se účastnil sjezdů ESČ, přispíval do slavnostních listů z těchto sjezdů, publikoval v Elektrotechnickém obzoru, odborném tiskovém orgánu svazu. Od svého přestěhování do Plzně v roce 1924 byl až do roku 1951 aktivním členem výboru Západočeské odbočky v Plzni, několikrát byl dokonce jejím předsedou. Od roku 1930 do roku 1945 byl členem představenstva ESČ a v letech 1945 až 1950 předsedou Elektrotechnické skupiny ESČ. V roce 1965 se stal také členem právě založené Československé společnosti pro dějiny věd a techniky při ČSAV.⁷⁹

Vedle vědecké činnosti měl Vladimír Bárta ještě mnoho dalších rozličných zájmů. V mládí byl aktivním fotbalistou, od dětství až do pozdního věku bruslil a pravidelně se věnoval turistice. Po celý život miloval divadlo, které dokonce v mládí jako ochotník sám hrál. Zcela mimořádný byl jeho zájem o krásnou literaturu, jak prózu, tak i poezii. Jeho nevšednímu zájmu se těšila také atomistika, astronomie i astronautika a také sociologie, kybernetika a zvláště pak futurologie.⁸⁰ Vladimír Bárta zemřel 28. března 1973.

V éře komunismu neměl nikdo zapotřebí připomínat Bártovy zásluhy o vznik nezávislého československého elektrotechnického průmyslu a po převratu v roce 1989 si už Bártu málokdo pamatoval. Tato studie má proto přispět k jeho rehabilitaci, a tím i k poznání důležité kapitoly z dějin techniky a průmyslu 20. století u nás a částečně i v Evropě.

Summary

Vladimír Bárta (1890–1973) was a Czech electrical engineer, who contributed significantly to the development of a modern and independent Czechoslovak electro-technical industry. He played a major role in the history of Elektrotechnická továrna (Electro-Technical Factory, ETD) in Pilsen – Doudlevice, where he worked from 1924, first as a head of calculations of electric machines, then as

⁷⁷ Tamtéž, kart. 440, inv. č. 72.

⁷⁸ Jan DUBSKÝ: 28. března 1973 zemřel ředitel ing. Vladimír Bárta. *EO*, 62, 1973, č. 6, s. 382.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ AŠ, Osobní spis, Osobní zájmy. Srov. Jan DUBSKÝ: 28. března 1973 zemřel ředitel ing. Vladimír Bárta. *EO*, 62, 1973, č. 6, s. 382.

a head of technical office (1925–1928), as head of the entire electrical factory (1928–1930), and later as its director (1930–1942 and 1945–1950). Thanks to Bárta, ETD became a factory comparable to other electro-technical factories in the world. During the Nazi occupation, he refused to enter into a licensing agreement with the German company AEG and therefore was forced to retire. After the war he returned to the leadership of ETD and stayed there until 1950. In retirement, he engaged intensely in the history of heavy current electrical engineering and created a remarkable historical work. Especially important was his long-term research on František Křížík.

Author's address
Katedra historie FPE ZČU v Plzni
Veleslavínova 42
301 00 Plzeň